

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 49 ปี โดยมีแผนพัฒนาฯ จำนวน 11 ฉบับเป็นแผนแม่บทของการพัฒนาประเทศ แต่ปรากฏว่าผลของการพัฒนาประเทศยังมีความแตกต่างระหว่างชนบทกับเมือง และช่องว่างของรายได้ระหว่างคนรวยกับคนจน จากปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่รุนแรงมากในปี พ.ศ. 2540 ของไทย เป็นที่มาของแนวคิดในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลคุณายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ที่มุ่งแก้ปัญหาเศรษฐกิจจากรากหญ้า โดยคณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบในหลักการเรื่องพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนเพื่อใช้แก้ปัญหาดังกล่าวเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, 2544, หน้า คำนำ) ได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548) และประกาศใช้พระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนเมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา

ทั้งนี้ในอดีตความสนใจเรื่องปัญหาของชุมชนได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังจากโครงการทดลอง “บูรณะชนบทสมบูรณ” ลุ่มน้ำแม่กลองเมื่อปี พ.ศ. 2512 โดย ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และอดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งจอห์น อึ๊งภากรณ์ บุตรชายคนโตได้สืบสานเจตนารมณ์ดังกล่าว โดยปรับชื่อเป็นโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม (คอส.) และขอจดทะเบียนเป็นมูลนิธิชื่อมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมเมื่อปี พ.ศ. 2544 ทำให้การศึกษาเรื่องชุมชนทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติได้แพร่ขยายไปอย่างกว้างขวาง เช่น ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้ศึกษาเศรษฐกิจชุมชนในเรื่อง “เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต” ในปี พ.ศ. 2527 (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, 2545, หน้า 175)

จากปัญหาวิกฤติการทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนคนไทยในวงกว้าง โดยเฉพาะประชาชนในชนบทต้องเผชิญกับปัญหาความยากจน และ ปัญหาการว่างงานซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ จากปัญหาดังกล่าว ได้มีนักวิชาการของไทย เช่น ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์เอกวิทย์ ณ ถลาง ศาสตราจารย์ชยอนันต์ สมุทรวณิช ได้เสนอแนวคิดในการแก้ปัญหาของสังคมไทยโดยใช้แนวคิดวัฒนธรรมของชุมชน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544) ซึ่งผลจากการผลักดันของนักคิด และผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชน ส่งผลให้แนวคิดดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป้าหมายส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักของการพัฒนาสังคม

การสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นกระบวนการอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนไม่ใช่สูตรสำเร็จ ต้องใช้เวลาและความตั้งใจของผู้เกี่ยวข้องทุกคนอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากชุมชนที่ต้องค้นหาศักยภาพของตนเองที่จะเป็นต้นทุนของชุมชน และหาแนวทางพัฒนาสิ่งที่ชุมชนมีด้วยภูมิปัญญาของตนเองเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งตามเป้าหมายโดยเฉพาะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ที่เน้นความเข้มแข็งของชุมชน และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ที่เน้นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัส

ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสรุปได้ว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 มุ่งเฉพาะด้านเศรษฐกิจไม่เน้นด้านสังคม ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนชื่อเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อเน้นด้านสังคมด้วยตั้งแต่ฉบับที่ 2 ถึงฉบับปัจจุบัน หากแต่ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งประสบปัญหาถึงขั้นวิกฤต สืบเนื่องมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นแบบเสรีไม่มีความเสมอภาคอย่างแท้จริงในการลงทุนและการใช้ทรัพยากรส่งเสริมให้ผู้มีเงินทุนได้เปรียบในการแข่งขัน (พิทยา ว่องกุล, 2542) รัฐบาลเปิดโอกาสให้เอกชนโดยเฉพาะสถาบันการเงินกู้เงินจากต่างประเทศเป็นจำนวนมากเพื่อการลงทุน เนื่องจากดอกเบี้ยต่ำกว่าในประเทศและนโยบายให้มีการเคลื่อนย้ายการกู้ยืมเงินเข้าและออกจากประเทศได้อย่างเสรีโดยไม่มีระบบการควบคุมที่ดี จนถึงปี พ.ศ. 2540 เกิดปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่แตก

(พิทยา ว่องกุล, 2542) ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นสาเหตุจากความล้มเหลวของการส่งออก ต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 และการเป็นอัมพาตของระบบสถาบันการเงิน (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร และฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2542)

โครงสร้างของสังคมไทยตั้งบนพื้นฐานของสภาพแวดล้อมแบบเดิม ๆ ทั้งระบบ เศรษฐกิจและระบบสังคม ทำให้ปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่ความสับสน ในสังคมและวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ (ทวิศักดิ์ นพเกตุ, 2542) การพัฒนาของไทยได้ ดำเนินการตามแบบประเทศตะวันตกมานานหลายสิบปี แม้ความเจริญทางด้านวัตถุจะ ก้าวไปไกลแต่ปัญหาด้านสังคมกลับมีมากขึ้น วิถีชีวิตได้เปลี่ยนไปตามแบบตะวันตก ระบบการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมีความผูกพันและขึ้นต่อระบบเศรษฐกิจ โลก ปัญหาของสังคมไทยจึงมีความสลับซับซ้อนทั้งระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชน สังคม และระดับประเทศ

การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยก่อให้เกิดภาวะความยุ่งยาก สับสนจนสังคมปรับตัวไม่ทัน แสดงออกโดยการเกิดวิกฤตหลังการเกิดปัญหาเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, 2544) และพบว่า ชุมชนที่มีโครงสร้างที่เข้มแข็งของตนเองสามารถยืนหยัดอยู่ได้ การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนเป็นยุทธวิธีที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ (กรมการปกครอง, 2541) จน มาถึงจุดที่สำคัญที่สุดในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง พระราชดำรัสพระราชทาน เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (self-sufficient economy) “... การเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบ พอมีพอกินนั้นหมายความว่าอุ้มชูตัวเองได้...” (ศรีปริยญา รูปกระจ่าง, 2548, หน้า 3) และโดยหลักการของทฤษฎีใหม่ตามโครงการพระราชดำริมี 3 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 มีความ-พอเพียง เลี้ยงตนเองได้ บนพื้นฐานของความประหยัด และลดการใช้จ่าย ขั้นที่ 2 รวม พลังกันในรูปกลุ่มเพื่อการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา และการพัฒนาสังคม ขั้นที่ 3 สร้างเครือข่าย กลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และ ภาคราชการ ในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ และข่าวสารข้อมูล รัฐบาลชุด พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีได้เห็นความสำคัญของปัญหาและ

วิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้แนวเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัส แนวคิดนี้ทำให้ชุมชนพื้นฐานล่างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศมีความเข้มแข็งมั่นคงเป็นฐานในการกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจแบบยั่งยืน โดยเริ่มจากจุดแข็งในสังคม ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในทุกภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนหรือการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาด้วยความเท่าเทียมกัน เรียนรู้ร่วมกัน เป็นฐานในการเชื่อมความเข้มแข็งของชุมชนร่วมกับชุมชนอื่น (กรมการปกครอง, 2541) และได้แถลงเป็นนโยบายเมื่อ วันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2544) พบว่า รัฐบาลจะแก้ไขปัญหาความยากจน นำไปสู่การสร้างงานโดยใช้นโยบายที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน แนวทางดังกล่าว เป็นที่มาของร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และจากพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้เชื่อมโยงเศรษฐกิจระดับจุลภาคกับเศรษฐกิจระดับมหภาค โดยได้รับเงินทุนจากรัฐบาลหมู่บ้านละ 1 ล้านบาทให้สามารถดำเนินโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ได้ (ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์, 2544) นโยบายวิสาหกิจชุมชนดังกล่าวเป็นการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น โดยที่รัฐบาลได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ไว้ว่า (1) ใช้การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านเพื่อประชาชนได้กู้เงินไปประกอบอาชีพทำคนเดียว หรือรวมกลุ่มกัน (2) ใช้ Internet ตำบล เป็นช่องทางในการขายสินค้า หรือแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงประสบการณ์และความรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ถูกต้องและต่อเนื่องทั่วประเทศ หรือกับตลาดโลก และ (3) ประสานภาคีทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง เป็นกลไกสำคัญ เป็นผู้เอื้ออำนวย ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยปราศจากการครอบงำ (ศรีปริญญา ฐปกระจำง, 2547) เป็นการส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชน 2 ลักษณะ คือ ส่งเสริมให้ประชาชนพอมีพอกินในครอบครัว และส่งเสริมให้มีการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้ในรูปวิสาหกิจชุมชน

นอกจากนี้การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนตามนโยบายของรัฐบาลภายใต้สถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน ชุมชนที่แตกต่างกัน ในภูมิภาคที่ต่างกัน ผลที่ได้จากการดำเนินงาน และผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาจากการดำเนินงานอาจแตกต่างกัน หากพิจารณาจากวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินการในภาคใต้ของไทยที่ลักษณะของคนแตกต่างจากคนในภาคอื่น โดยที่คนภาคใต้จะเป็นคนช่างโต้แย้ง พุดจาได้ตอบตรงไปตรงมา ไม่ยอมเสียเปรียบใครง่าย ๆ ไม่ยอมรับอะไรง่าย ๆ ใฝ่ศึกษาหาความรู้

ชอบแสดงตนว่าเป็นคนกว้างขวาง รักศักดิ์ศรี รักพวกพ้อง ชอบรวมกลุ่ม ทำงานผูกพันอยู่กับตัวบุคคล โดยทั่วไปไม่ขยันทำงาน การคิดค้นเทคโนโลยีมาใช้งานต่ำ มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูง (ชวณ เพชรแก้ว, 2534; อมรา ศรีสุชาติ, 2545; อาคม เดชทองคำ, 2543; เอกวิทย์ ฌ กลาง, 2540) ตลอดจนผู้คนยังมีความแตกต่างในเรื่องการนับถือศาสนาที่เห็นชัดเจนคือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามอีกด้วย แต่ความแตกต่างในเรื่องการนับถือศาสนาของประชาชนในภาคใต้ตอนบนมีไม่มากเหมือนภาคใต้ตอนล่าง

นอกจากนี้ผลการประเมินจำนวนผลิตภัณฑ์/สินค้าจากการดำเนินงานตามนโยบายวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพตำบลต่าง ๆ ในภาคใต้ จนถึงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547 พบว่า จังหวัดที่มีจำนวนสินค้าออกเผยแพร่และผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ (KPI-Key Performance Indicator) 2 จังหวัดคือ จังหวัดนครศรีธรรมราชในภาคใต้ตอนบน และจังหวัดสงขลาในภาคใต้ตอนล่าง และมีแนวโน้มที่การดำเนินการวิสาหกิจชุมชนเป็นที่สนใจของชุมชนมากขึ้นเรื่อย ๆ (บริษัท อินโฟซิสเทค จำกัด, 2547) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่าสภาพทางสังคมภาคใต้ตอนบนที่ลักษณะของคนมี พฤติกรรม ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ แตกต่างจากสังคมภาคอื่น หรือแม้แต่ในสังคมภาคใต้ตอนล่างอย่างชัดเจน เมื่อมีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแล้ว ได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของครัวเรือน และชุมชน สภาพทางสังคมอย่างไร การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างไร ซึ่งผลกระทบดังกล่าวยังไม่มีการศึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะใช้ในการวางแผนงานทางด้านการพัฒนาสังคมของประเทศโดยเฉพาะในภาคใต้ตอนบนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาผลกระทบของวิสาหกิจชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนในภาคใต้ตอนบน
2. ศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนในชุมชนที่ไม่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน กับชุมชนที่มีการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

3. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนในภาคใต้ตอนบน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย 7 จังหวัด คือ จังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ภูเก็ต กระบี่ และจังหวัดพังงา ในการวิจัยใช้ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่กับการวิจัยเชิงปริมาณโดยศึกษาในระดับจังหวัด ตำบล และหมู่บ้าน

2. ขอบเขตประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ครัวเรือนในชุมชนภาคใต้ตอนบน 7 จังหวัด

3. ขอบเขตเนื้อหา ในการศึกษาผลกระทบของวิสาหกิจชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในภาคใต้ตอนบน ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

3.1 ตัวแปรอิสระ มี 3 ปัจจัยคือ

3.1.1 ปัจจัยในครัวเรือน ได้แก่กลุ่มตัวแปร

3.1.1.1 ลักษณะของครัวเรือน

3.1.1.2 การยอมรับสิ่งใหม่ของคนในครัวเรือนและชุมชน

3.1.1.3 ทศนคติของคนในครัวเรือนต่อวิสาหกิจชุมชน

3.1.2 ปัจจัยความสัมพันธ์ในชุมชน ได้แก่กลุ่มตัวแปร

3.1.2.1 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

3.1.2.2 การเมืองในชุมชน

3.1.2.3 บทบาทของผู้นำในชุมชน

3.1.2.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

3.1.3 ปัจจัยวิสาหกิจชุมชน ได้แก่กลุ่มตัวแปร

3.1.3.1 เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน

3.1.3.2 การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นมาในชุมชน

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงใน 3 ด้านคือ

3.2.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มตัวแปร

3.2.1.1 การมีงานทำของคนในชุมชน

3.2.1.2 การเปลี่ยนแปลงรายได้ของคนในชุมชน

3.2.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มตัวแปร

3.2.2.1 พื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน

3.2.2.2 การมีวิถีชีวิตใหม่

3.2.3 การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มตัวแปร

3.2.3.1 การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก

3.2.3.2 การย้ายถิ่นของคนในชุมชน

3.2.3.3 ความขัดแย้งในชุมชน

3.2.3.4 คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

4. ขอบเขตระยะเวลา ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงหลังปี พ.ศ. 2544 ที่รัฐบาลได้ประกาศใช้นโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จนถึงปี พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นปีที่ทำการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

การวิจัยได้กำหนดสมมติฐานของการวิจัย

ปัจจัยวิสาหกิจชุมชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของครัวเรือนและชุมชนในภาคใต้ตอนบนซึ่งประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ได้จดทะเบียนกับทางราชการ เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ของชุมชนและระหว่างชุมชน ในที่นี้หมายถึงวิสาหกิจชุมชนที่ดำเนินการในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย

ภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย หมายถึง พื้นที่จังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ภูเก็ต กระบี่ และ จังหวัดพังงา ในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย

ผลกระทบของวิสาหกิจชุมชน หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนภายในชุมชน ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในครัวเรือนและชุมชน ในภาคใต้ตอนบนของประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคม ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มคน ความสัมพันธ์ทางสังคม และสถาบันในสังคม ในที่นี้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน โดยการเปลี่ยนแปลงทางจะครอบคลุมถึง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในครัวเรือนและชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมายถึง ปรัชญาการณ์ใหม่ของคนในชุมชนในเรื่องการมีงานทำ และการเปลี่ยนแปลงในเรื่องรายได้ตามรายละเอียดดังนี้

1. การมีงานทำของคนในชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนที่อยู่ในวัยทำงานในเรื่องของอาชีพการงาน

2. การเปลี่ยนแปลงรายได้ของคนในชุมชน หมายถึง การเลื่อนฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยการเพิ่มหรือลดรายได้นำไปสู่ความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เปรียบเทียบช่วงก่อนและหลังการเข้ามาของวิสาหกิจชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ปรากฏใหม่ในชุมชนเกี่ยวกับ
พื้นฐานทางวัฒนธรรม และการมีวิถีชีวิตใหม่ของคนในชุมชน

1. พื้นฐานทางวัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ปฏิบัติกันจริง ๆ ในครอบครัว
และชุมชน ตลอดจนค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2. การมีวิถีชีวิตใหม่ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง โครงสร้างทางสังคม
ของครอบครัวและชุมชน การยอมรับสิ่งใหม่ ความทันสมัยของการดำเนินชีวิต
การศึกษา การมีส่วนร่วมของคนในสังคม ตลอดจนปัญหาภายในครัวเรือน

การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในเรื่อง
การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก การย้ายถิ่น ความขัดแย้งในชุมชน ตลอดจนการ
เปลี่ยนแปลงในคุณภาพชีวิตของคน

1. การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก หมายถึง โอกาสในการติดต่อสื่อสาร
ทั้งการรับรู้ข่าวสาร การเดินทาง และการคมนาคมติดต่อกับสังคมภายนอก

2. การย้ายถิ่น หมายถึง การย้ายถิ่นของคนในชุมชน ไปสู่อีกชุมชนหนึ่ง อาจ
เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ค่านิยม ความพึงพอใจต่อสภาพความเป็นอยู่
หรือการสนับสนุนของครอบครัว

3. ความขัดแย้งในชุมชน หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมซึ่งส่งผลต่อความสามัคคีหรือการแบ่งแยกในสังคม ตลอดจนความขัดแย้งในเรื่อง
การบริหารการจัดการภายในชุมชน

4. คุณภาพชีวิตของคน หมายถึง มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน
ใน 8 ด้าน คือ การมีร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง การมีครอบครัวที่อบอุ่น การมีชุมชนที่
เข้มแข็ง การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี การมีอิสระภาพในการคิด การแสดงความเห็นและ
การปฏิบัติโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การมีความภาคภูมิใจในความสำเร็จ
ของครอบครัวและของการทำงาน ประการสุดท้าย คือ การเข้าถึงธรรมะว่าด้วยการอยู่
ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยในครัวเรือน หมายถึง ลักษณะของครัวเรือน และทัศนคติของคนใน
ครัวเรือนต่อการเปลี่ยนแปลง

1. ลักษณะของครัวเรือน หมายถึง ความแตกต่างของครัวเรือนในเรื่องจำนวนสมาชิกในครัวเรือน อาชีพหลักของคนในครอบครัว รายได้รวมของครอบครัว ศาสนาที่คนในครอบครัวนับถือ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนของคนในครอบครัว

2. ทักษะคติของคนในครัวเรือน หมายถึง ทำที่ในระดับต่าง ๆ ของคนในครัวเรือนที่มีต่อการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน แสดงออกในรูปการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง การยอมรับ หรือการต่อต้านกิจกรรมวิสาหกิจชุมชนที่เข้ามา

ปัจจัยความสัมพันธ์ของชุมชน หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทางสังคม ทางวัฒนธรรม ทางการเมือง ความสัมพันธ์ที่ผ่านบทบาทของผู้นำชุมชน และการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

1. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน หมายถึง กฎระเบียบของสังคมที่กำหนดการกระทำและความสัมพันธ์ของคน การเปลี่ยนแปลงสิทธิและหน้าที่ซึ่งสมาชิกของสังคมมีต่อกัน การเปลี่ยนแปลงในบทบาทและสถานภาพของคนในชุมชน

2. การเมืองในชุมชน หมายถึง กิจกรรมและกระบวนการในการจัดสรรผลประโยชน์สำหรับกลุ่ม และครัวเรือนในชุมชน

3. บทบาทของผู้นำในชุมชน หมายถึง ภารกิจของผู้นำชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม

4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน หมายถึง การเข้าร่วมในการเป็นสมาชิก การเข้าบริหาร ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมของชุมชน

ปัจจัยวิสาหกิจชุมชน หมายถึง สิ่งที่มาพร้อมกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามาในครัวเรือนและชุมชน และการผลิตสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

1. เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาในชุมชน หมายถึง การนำเอาวิธีการผลิตใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในชุมชน ตลอดจนการเปิดรับความรู้และข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ ที่นำมาใช้ในการพัฒนาการผลิตและระบบการทำงาน

2. การผลิตสิ่งใหม่ขึ้นในชุมชน หมายถึง การผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ไม่เคยมีการผลิตมาก่อนในชุมชนที่เป็นผลจากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อนิสัยการทำงาน และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

1. ประโยชน์เชิงวิชาการ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาที่มีผลกระทบในทางลบต่อชุมชนน้อยที่สุด และเป็นประโยชน์ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนมากที่สุด
2. ประโยชน์เชิงนโยบาย ทำให้ทราบผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากนโยบายวิสาหกิจชุมชนของรัฐบาล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในการวางแผนและนโยบายในเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ในชุมชน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของรัฐสามารถใช้ในการกำหนดแผนงาน และแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาทางด้านสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อลดปัญหาทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนา ตลอดจนสามารถกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย
4. องค์กรภาคเอกชน หน่วยงาน NGO ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานในชุมชนสามารถนำข้อค้นพบไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดแผนการดำเนินงานที่เป็นทั้งการส่งเสริมการพัฒนาได้ผลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ